

Мертві

Джеймс Джойс

МЕРТВІ

Лілі, сторожева дочка, буквально збивалася з ніг. Не встигла вона відвести новоприбулого джентльмена до невеликої кімнатки за кабінетом, що на першому поверсі, та зняти з нього пальто, як захриплий дзвоник на парадних дверях задзвонив ізнову, й вона мусила мчати через порожній коридор, щоб впустити чергового гостя. Щастя, що їй не доводилося прислужувати ще й дамам. Міс Кейт та міс Джулія подбали про це й улаштували в ванній на другому поверсі перевдягальню для леді. Міс Кейт та міс Джулія були там – теревенили, сміялися й метушилися, виходили одна за одною на сходовий майданчик, перехилилися через поручні й гукали Лілі, питаючи, хто прийшов.

Щорічний бал у сестер Моркан – то була завжди велика подія. Хто тільки на нього не приходив: члени родини, старі родинні приятелі, хористки з хору міс Джулії, учні міс Кейт – ті з них, що були вже досить дорослі – і навіть декотрі з учнів Мері-Джейн. Ще ні разу не траплялося, щоб бал не вдався. Рік-повз-рік усе проходило бездоганно – так було, скільки сягає пам'ять, ще відтоді, як Кейт і Джулія по смерті свого брата Пета покинули дім на Стовні-беттер і забрали Мері-Джейн, свою єдину племінницю, до темного похмурого будинку на Ашерс-айленд, горішню частину якого вони винаймали в містера Фулгема, зерноторговця, що жив на першому поверсі. То було рівно тридцять років тому, не більше й не менше. Мері-Джейн, що була тоді ще маленькою дівчинкою в короткій спідничці, тепер стала головною опорою родини – вона працювала органісткою в церкві на Гаддінгтон-роад. Закінчивши музичну Академію, вона щороку влаштовувала показовий концерт своїх учнів у горішній кімнаті концертної зали "Ентъент". Багато її учнів походило з заможних родин Кінг'ставна та Долкі-лайн. Її тітки, хоч які старезні, теж докладали свою лепту. Джулія, вже зовсім сива, й досі була провідним сопрано в церкві Адама та Еви, а Кейт, надто квола, щоб далеко виходити з дому, давала початківцям уроки музики на старому прямокутному роялі в задній кімнаті. Лілі, сторожева дочка, служила в них за покоївку. Вони жили скромно, але на їстиво грошей не шкодували – усе найвищого розбору: вишукані філе, чай по три шилінги за пачку, найкращий пляшковий портер. Лілі рідко помилялася, купуючи замовлені харчі, тому з трьома хазяйками ладнала непогано. Метушливі, от і все. Єдине, чого вони не зносили, – це щоб їм грубили.

Певна річ, такого вечора було чого й пометушитися. Було вже по десятій, а Ґабріель з жінкою ніяк не приходив. До того ж, господині страшенно боялися, щоб Фредді Меллінс не з'явився п'яний. Вони нізащо не хотіли, щоб хто-небудь з учнів Мері-Джейн побачив його під чаркою, – коли він такий, з ним дуже важко дати раду. Фредді Меллінс завжди спізнювався, але старі дивувалися, де ж затримується Ґабріель; саме тому вони що дві хвилини виходили на сходи й питали Лілі, чи нема ще Ґабріеля або

Фредді.

- О, містере Конрой, - сказала Лілі Габріелеві, одчинивши перед ним двері, - міс Кейт і міс Джулія чекають вас не дочекаються. Добри вечір, містере Конрой.

- Знаю, знаю, - сказав Габріель, - та вони забули, що коли моя жінка візьметься чепуритися, це не менше як на три години.

Він стояв на килимку, зішкрібаючи сніг з голошів, а тим часом Лілі підвела його дружину до сходів і гукнула:

- Міс Кейт, прийшла місіс Конрой!

Кейт і Джулія, шкандибаючи, спустилися темними сходами. Обоє поцілували Габріелеву дружину, сказали, що вона, певно, геть заціпеніла на морозі, і запитали, чи з нею Габріель.

- Тут я, тутечки, тьотю Кейт! Ідіть нагору, я зараз піднімуся, - гукнув Габріель з темряви.

Він далі завзято обшкрібав сніг з голошів, а троє жінок, сміючися, подались нагору до дамської перевдягальні. Тонка поволока снігу, наче пелерина, лежала на плечах його пальта, і наче накладні носки - на його голошах. Гудзики пальта із скрипом пропихалися через обмерзлі петельки, а з усіх щілин і складок одежі виходило холодне й пахуче надвірне повітря.

- Знову сніг мете, містере Конрой? - запитала Лілі.

Вона провела його до комірчини й допомогла скинути пальто. Містер Конрой посміхнувся, почувши, як кумедно вона вимовила його прізвище: наче воно було з трьох складів — і поглянув на неї. Вона була худорлява дівчина-підліток, блідолиця, з солом'яним волоссям. При світлі газового світильника в комірчині вона здавалася ще блідішою. Габріель пам'ятав її ще дитину: як вона сиділа внизу сходів і няньчила шматяну ляльку.

- Так, Лілі, - відказав він, - і певно, раніш як до ранку не ущухне.

Він підвів очі й подивився на стелю комірки, що вся дрижала від тупоту ніг поверхом вище, прислухався до звуків роялю, а тоді глянув на дівчину, що дбайливо склала його пальто і примостила на край полиці.

- Скажи-но, Лілі, - мовив він приязним тоном, - ти ще ходиш до школи?

- Та де ж би то, сер, - відказала Лілі, - я вже своє відівчилася. Вже по школі.

- О, - сказав Габріель весело, - то значить, ми скоро погуляємо в тебе на весіллі. Ти вже маєш нареченого?

Дівчина озирнулася на нього через плече і сказала з великою гіркотою в голосі:

- Теперішні чоловіки геть зледащили: ходять, лицяються, а самі тільки й думають, як би то звести дівчину...

Габріель почервонів, так ніби відчув, що припустився помилки. Не дивлячись на дівчину, він струсив з ніг голоші, а тоді взявся енергійно обтирати шаликом свої лаковані мешти.

Він був високий чоловік міцної статури. Рум'янець його щік розходився аж на лоб, де розпадався на кілька безформних блідо-червоних плямок. На безволосому обличчі

іскорками блискотіли шліховані лінзи та позолочена оправа окулярів, за якими ховалися ніжні тривожні очі. Його лискуче чорне волосся посередині ділилось акуратним проділом і довгою дугою лягало назад аж поза вуха, трохи в'ючися на кінцях, попід рівчиком, що залишився від капелюха.

Наглянцувавши свої мешти, він підвівся й обтягнув жилет, щоб той краще облягав його повне тіло. Тоді раптом вийняв з кишені монету:

- Гей, Лілі, - гукнув він, кидаючи монету дівчині до рук, - сьогодні ж Різдво, чи як? Ось тобі... маленький подаруночок.

Тоді швидко попростував до дверей.

- Та що ви, сер! - крикнула дівчина, ідучи за ним. - Я не можу цього взяти, справді.

- Різдво! Різдво! - повторив Габріель, швидко, мало не бігцем прямуючи до сходів, і докірливо помахав на неї пальцем.

Дівчина, побачивши, що він уже на сходах, гукнула навздогін:

- Що ж, дякую вам, сер!

Перед дверима вітальні він почекав, поки не скінчиться вальс, прислухаючись до шелесту суконь, що шурхали об двері, і човгання мештів по підлозі. Йому й досі муляла серце гірка й несподівана відповідь дівчини. Слова Лілі нагнали на нього жаль, який він спробував розвіяти, поправляючи манжети й вузол на краватці. Тоді видобув з кишені на жилетці невеликий папірець і перебіг оком тези, що був накидав для своєї промови. Він вагався, чи варто цитувати рядки з Роберта Бравнінга, - чи ж вони не надто складні для розуміння слухачів. Може краще приточити цитату з Шекспіра чи з "Мелодій" - їх то присутні легко упізнають. Грубий стукіт чоловічих каблуків і шархання підошов нагадали йому, що тут зібрались люди трохи іншої, ніж він, культури. Він виглядатиме по-дурному, цитуючи простакам глибокодумні вірші. Вони гадатимуть, ніби він хизується своєю освіченістю. Він знову скаже щось не до речі, як ото дівчині внизу. Він завжди бере з ними не той тон. Вся його промова нікуди не годиться, це одна велика помилка - від першого до останнього слова.

Саме в цю мить тітки, а з ними і його дружина, вийшли з дамської перевдягальні. Його тітки - то були дві низенькі просто вбрані старі жіночки. Тітка Джулія була десь на дюйм вища за сестру. Її волосся, зав'язане ззаду так низько, що закривало вуха, було сиве, аж сіре, і так само сіре було її велике змарніле лице. І хоч сама вона була дебевої статури і стояла твердо й прямо, її повільні очі й розтулені губи створювали враження, ніби стара не розуміє, де вона є і що навколо діється. Тітка Кейт була трохи жвавіша. Її лице, здоровіше на вигляд, ніж у сестри, було геть пооране мереживом зморшок, мов перележале червоне яблуко, а її волосся, теж заплетене на старомодний лад, не втратило свого темногоріхового кольору.

Вони обоє дзвінко чмокнули Габріеля в щок. Він був їх коханий небіж, син їх дорогої старшої сестри Елен, що була вийшла заміж за Т. Дж. Конроя з Управи портів та доків.

- Грета сказала, що ви сьогодні вже не поїдете назад до Монкставна, Габріелю, - мовила тітка Кейт.

- Атож, - сказав Габріель, повертаючись до дружини, - ми вже торік наїздилися, хіба ні? Пам'ятаєш, тьотю Кейт, як сильно Грета була перемерзла того разу? Вікна в кебі весь час деренчали, а як ми проїхали Мерріон, досередини почав задувати східний вітер. Жахлива поїздочка. Грета страшно застудилася.

Тітка Кейт суворо насупила брови й кивала головою на кожне слово.

- Твоя правда, Габріелю, твоя правда. Береженого й бог береже.

- Що ж до Грети, - сказав Габріель, - то вона пішла б додому й пішки по снігу, якби я її пустив.

Місіс Конрой засміялася.

- Не зважайте на нього, тьотю Кейт, - сказала вона. - Він такий зануда. Наказує ото, щоб Том надягав зелені окуляри, як читає ввечері, і щоранку вправлявся з гантелями, а Еву силує їсти кашу. Бідна дитина. Її від тої каші аж верне..! О, та ви нізащо не вгадаєте, що він змушує мене тепер носити!

Вона зайшлася сміхом і зиркнула на свого чоловіка, що в цей час переводив захоплені щасливі очі то на її плаття, то на лице, то на волосся. Двоє тіток теж сердечно розсміялися, бо Габріелева дбайливість була в них регулярним предметом для жартів.

- Голоші, - сказала місіс Конрой. - Це поки що остання його вигадка. Щоразу, коли на вулиці мокро, я мушу надягати голоші. Сьогодні він теж хотів, щоб я їх надягла, та я не згодилася. Коли й далі так піде, то скоро він купить мені водолазний скафандер.

Габріель нервово засміявся і, мовби для самоствердження, поправив вузол краватки, тоді як тітка Кейт мало не лягала зо см., так їй сподобався дотеп. Тітка Джулія, навпаки, перестала всміхатися, а її сумні очі вперлися поглядом у племінника. Після павзи вона запитала:

- А що воно таке - голоші, Габріелю?

- Голоші, Джуліє! - вигукнула її сестра. - Господи боже, ти не знаєш, що таке голоші? Їх одягають поверх... поверх взуття, скажи їй, Грето, чи ж не так?

- Так, - сказала місіс Конрой. - Це такі штуки з гуми. Ми тепер обоє маємо по парі. Габріель каже, що на континенті їх усі носять.

- О, на континенті, - пробурмотіла міс Джулія, повільно киваючи головою.

Габріель нахмутив брови і сказав, немовби спересердя:

- У голошах нема нічого особливого, але Грета каже, що саме слово смішне, ніби з пісні отих ярмаркових співаків, що під негрів фарбуються.

- Скажи мені, Габріелю, - сказала тітка Кейт, тактовно переводячи розмову на інше, - ти вже певно підшукав для вас кімнату в готелі? Грета казала...

- О, з кімнатою все гаразд, - відказав Габріель. - Ми зупинимось в "Грешемі".

- Ну звісно, - сказала тітка Кейт, - краще й не придумаєш. А діти, Грето, ти не хвилюєшся за дітей?

- Це ж тільки на одну ніч, - сказала місіс Конрой. - Крім того, за ними догляне Бессі.

- Ну звісно, - знову повторила тітка Кейт. - Добре мати в домі таку помічницю, щоб

на неї можна було покластися! От наша Лілі – я, правду кажучи, не знаю, що з нею діється останнім часом. Дівчину мов підмінили.

Габріель хотів був дещо запитати в тітки з цього приводу, але та раптом урвала розмову й задивилася на сестру, що пошкандибала на сходи й, витягнувши шию, перекилилася через поруччя.

– Скажи мені, – сказала вона мало не роздратовано, – куди це пішла Джулія? Джуліє! Джуліє! Ти куди?

Джулія, що була вже спустилася на півпрогону, повернулася назад і церемонно оголосила:

– Фредді прийшов.

Тої самої миті оплески й фінальний акорд піяніста ознайомили, що вальс закінчився. Двері вітальні відчинилися зсередини, і вийшло кілька пар. Тітка Кейт хутко відвела Габріеля набік і зашепотіла йому на вухо:

– Сходи-но вниз, Габріелю, й подивися, будь-ласка, в якому він стані. І не пускай його, якщо він п'яний. А я певна, що він п'яний. Я певна.

Габріель пішов на сходовий майданчик, став коло поручнів і прислухався. З кімрки долинали голоси – якісь двоє розмовляли. Тоді він упізнав сміх Фредді Меллінса. Габріель з шумом збіг униз.

– Така полегкість, – сказала тітка Кейт до місіс Конрой, – що Габріель тут. Мені завжди спокійніше на серці, коли він поряд... Джуліє, тут міс Делі та міс Павер хочуть випити чогось прохолодного. Спасибі вам за чудовий вальс, міс Делі. Ви знаменито нас усіх розважили.

Високий і дуже смаглявий чоловік із сухим зморшкуватим обличчям і шорсткими сивими вусами, що саме виходив з вітальні разом із своєю партнеркою, запитав:

– А можна й нам чогось прохолодненького, міс Моркан?

– Джуліє, – мовила тітка Кейт наказовим тоном, – тут містер Бравн та міс Ферлонг. Відведи їх до їдальні, а з ними ще міс Делі та міс Павер.

– О, я створений задля жінок, – сказав містер Бравн, склавши губи трубочкою, аж його вуса настовбурчилися їжаком. – Знаєте, міс Моркан, жінки мене так люблять, бо...

Він не закінчив речення, а побачивши що тітка Кейт одійшла і вже його не чує, повів трьох молодих леді до задньої кімнати. Посередині кімнати стояло два квадратіві столи, зсунуті до купи. Столи були застелені великою скатертиною, яку тітка Джулія з допомогою сторожа старанно поправляла та розгладжувала. У серванті стояли ряди мисок, мисочок та склянок і купами лежали ножі, вилки й ложки. На кришці старого роялю, що правив наче за буфет, стояли наїдки та солодощі. Коло меншого серванта в кутку кімнати двоє молодих джентльменів пили пиво.

Містер Бравн повів своїх підопічних до цього меншого серванту й жартома запропонував їм пуншу – гарячого, міцного й солодкого. Коли леді відказали, що не вживають хмільного, він відкоркував для них три пляшки лимонади. Тоді попросив одного з молодих джентльменів посунутися і, взявши карафку, налив собі добру порцію віскі. Молоді джентльмени з повагою дивилися, як він робить пробний ковток.

- Боже допоможи, - сказав він, сміючись, - не хочу, та мушу, - лікар приписав.

Його сухе зморшкувате лице розпливлося широкою усмішкою, а троє молодих леді у відповідь на жарт мелодійно захіхікали, похитуючись узад та вперед і нервово пересмикуючи плечима. Найсміливіша сказала:

- Неправда, містере Бравн, я певна, лікар би ніколи вам такого не призначив.

Містер Бравн надпив іще ковток і сказав, поставивши на лиці кумедний вираз:

- Знаєте, я наче славнозвісна міс Кессіді, яка, подекують, мовляла: "Ну, Мері Граймс, як я сама не вип'ю, то примусь мене, бо я так відчуваю, що мені кортить".

Його розпашіле лице нахилилося до жінок трохи ближче, ніж дозволяв етикет, а голос його набрав вульгарного дублінського акценту, так що леді, як одна, припинили й вислухали його тираду в мовчанці. Міс Ферлонг, одна з учениць Мері-Джейн, запитала міс Делі, як називався той чудесний вальс, що вона заграла гостям, і містер Бравн, побачивши, що його зігноровано, переніс увагу на двох молодих джентльменів, - з них були вдячливіші слухачі.

Червонолиця молода жінка в бордовому платті зайшла до кімнати, захоплено плескаючи в долоні й вигукуючи:

- Кадриль! Кадриль!

Слідом за нею зайшла тітка Кейт і гучно оголосила:

- Нам треба двох джентльменів і трьох леді, Мері-Джейн!

- О, тут є містер Бергін та містер Керріган, - сказала Мері-Джейн. - Містере Керріган, чи ви б не запросили міс Павер? А ви, міс Ферлонг, станцюєте з містером Бергіном, гаразд? От і чудово.

- Трьох леді, Мері-Джейн, - повторила тітка Кейт.

Двоє молодих джентльменів галантно запросили дам до танцю, а Мері-Джейн обернулася до міс Делі:

- О, міс Делі, я знаю, ви втомилися, ви зіграли нам аж два вальси, але нам сьогодні так бракує дам...

- Що ж, міс Моркан, узагалі-то я не проти.

- У мене для вас чудовий партнер - містер Бартелл д'Арсі, тенор. Потім я попрошу його щось нам заспівати. Увесь Дублін тільки про нього й говорить.

- Неперевершений голос, неперевершений! - сказала тітка Кейт.

Піаніст уже вдруге заграв прелюдію до першої фігури, і Мері-Джейн поквапно вивела зрекрутованих до танцю гостей з кімнати. Вона тільки-но встигла вийти, як до покою поволі забрела тітка Джулія, весь час оглядаючись позад себе.

- Що таке, Джуліє? - спитала тітка Кейт тривожно. - Хто там?

Джулія, що тримала в руках паку серветок, обернулася до сестри і сказала простодушно, так ніби питання її здивувало:

- Це Фредді, а з ним Габріель.

І справді, за її спиною можна було побачити Габріеля, що вів на буксирі Фредді Меллінса. Цей останній був чоловік років сорока, подібний до Габріеля і зростом, і статурою, але з дуже покатыми плечима. Його вид був м'ясистий і безкровний, і тільки

товсті обвислі вуха й широкі крила його носу були ледь-ледь червоні. Він мав грубі риси обличчя, приплюснутий ніс, опукле й похиле чоло, припухлі й закишені губи. Очі з тяжкими повіками і розкуйовджене рідке волосся надавали йому сонливого вигляду. Він од душі реготав гучним високим реготом – його розвеселила та історія, що він розповідав Габріелеві на сходах, – і водночас активно тер кісточками пальців лівої руки своє ліве око.

– Добровечір, Фредді, – сказала тітка Джулія.

Фредді Меллінс побажав обом міс Моркан доброго вечору – його інтонація була наче трохи розв'язна, але це через його завжджене заїкання – а тоді, побачив містера Бравна, що скалив до нього зуби, сидючи коло серванту, непевною ходою перетнув кімнату й заходився півголосом повторювати історію, що нею був уже недавно поділився з Габріелем.

– Як він? Так виглядає, що не дуже п'яний? – спитала тітка Кейт у Габріеля.

Габріель був нахмурений, але швидко розгладив чоло і сказав:

– Зовсім трошки. Вважай що тверезий.

– Але безсоромник! – сказала вона. – Та ж напередодні Нового Року його сердешна мати змусила його скласти присягу тверезості! Ну але менше з тим, ходімо до вітальні.

Перед тим, як вийти з кімнати, вона подала містерові Бравну знак перестороги, нахилившись і похитавши туди-сюди вказівним пальцем. Містер Бравн кивнув у відповідь їй, коли вона вийшла, мовив до Фредді Меллінса:

– Ну, Фредді, зараз я наллю тобі лимонади, щоб ти трохи прочунав.

Фредді Меллінс, що якраз наближався до кульмінаційного моменту своєї розповіді, нетерпляче відмахнувся від пропозиції, але містер Бравн спершу зауважив співрозмовникові, що в того геть розтріпалась одежа, а тоді налив і подав йому повну склянку лимонади. Фредді Меллінс механічно взяв подану склянку в ліву руку, а правою так само механічно заходився поправляти св. одяг. Містер Бравн, скривившись у посмішці, налив собі віскі, а тим часом Фредді Меллінс, не встигши до пуття викласти отой кульмінаційний момент, вибухнув приступом пронизливого грудного см. і, відставивши так і не надпиту, повну по вінця склянку лимонади, почав терти ліве око кулаком лівої руки, через сміх повторюючи слова своєї останньої фрази.

.....

Габріелеві хотілось затулити вуха, щоб тільки не чути, як Мері-Джейн грає притихлим гостям свою складену ще в Академії композицію, повну рулад і карколомних пасажів. Він любив музику, але ця композиція здавалась йому геть позбавленою мелодійності, і він сумнівався, чи решта слухачів, що так припрошували Мері-Джейн зіграти на роялі, дочували хоч би якусь мелодію. Четверо джентльменів, що, зачувши звуки роялю, прийшли з буфету і стали в дверях послухати, за кілька хвилин тихо пішли геть – спочатку двоє, потім інші двоє. Здавалося, єдині, хто уважно стежить за розвитком мелодії, – це сама Мері-Джейн (її руки енергійно перебігали по клавішах, а в павзах застигали у повітрі наче руки жриці, що кидає прокляття на еретика) і тітка Кейт, що стояла збоку при роялі й перегортала сторінки нот.

Габріелеві різав очі яскравий блиск навощеної підлоги, що аж сяяла у світлі величезної люстри, і він перевів погляд на стіну понад роялем. Там висіла картина, – Ромео та Джульєтта на балконі, — а поряд тканий килимок із зображенням двох маленьких принців, замордованих у Тавері, – тітка Джулія сама, ще дитиною, виткала його з червоної, голубої та коричневої вовни. Мабуть у школі, до якої сестри ходили в дитинстві, їх навчали різного рукоділля, бо колись його мати зшила йому до дня народження жилет з бордового табінету – з вишитими лисенятками, коричневою сатиною оторочкою та круглими червоними гудзиками. Дивно, що його мати не мала хисту до музики, хоча тітка Кейт завжди називала її інтелектуальним світочем родини Морканів. І Кейт, і Джулія завжди гордилися своєю поважною, статечною сестрою. Її фотографія в рамочці стояла на полиці перед високим дзеркалом-трюмо. На знімку Елен Конрой тримала на колінах розгорнуту книжку і щось у н. показувала Константинові, який, одягнутий у моряцький костюм, лежав коло її ніг. Дбаючи, щоб у родинному житті все було чинно й поважно, вона сама вибрала імена для своїх синів. Це завдяки їй Константин тепер за старшого вікарія в Болбріггені, а Габріель здобув учений ступінь у Королівському університеті. Тінь лягла на Габрієлеве лице, коли він згадав, як завзято мати опиралась проти його шлюбу з Гретою. Материні зневажливі слова назавжди в'їлися йому в пам'ять: одного разу вона прозвала Грету сільською пройдою, що було геть неправда. Саме Грета доглядала її в кам'яниці у Монкставні протягом тої довгої хвороби, що стала для матері останньою.

Він почув, що Мері-Джейн уже дограє свою композицію: вона знову заграла вступну мелодію з довжелезними гамами після кожного такту. Він чекав, поки вона закінчить, і почуття образи в його серці потрохи влягалось. Композиція завершилася тремоло у верх. октаві й фінальною низькою октавою в басах. Мері-Джейн нагородили гучними оплесками, але вона, зашарівшись і нервово згорнувши ноти, втекла з кімнати. Найзавзятіше плескали четверо джентльменів, що подались були до буфету, а тепер, коли музика змовкла, повернулись до вітальні й знову стали при дверях.

Почалося лансьє. Габріель опинився в парі з міс Іворс. То була говірка леді невимушених манер, з веснянкуватим обличчям і вирлатими коричневими очима. Її плаття було не декольтоване, й комірець був застібнутий великою брошкою з емблемою Ірландії.

Коли всі стали на свої місця, вона сказала різко:

– Я буду з вами сваритися, Габріелю.

– Зо мною? – спитав Габріель.

Вона суворо кивнула головою.

– А в чому річ? – запитав Габріель. Поважність її тону й манер викликала в нього посмішку.

– Хто такий Г. К. – відказала міс Іворс, уп'явшись у нього поглядом.

Габріель почервонів і вже хотів був наморщити чоло, так ніби не розумів, про що йдеться, коли вона сказала в лоб:

– О, свята невинність! Я розізнала, що це ви пишете статті для "Дейлі експрес". І

вам не соромно?

- А чого мені має бути соромно? - спитав Габріель, примружуючи очі й пробуваючи всміхнутися.

- Ну то мені за вас соромно, - одрубала міс Іворс. - Хто б подумав, що ви пишете для такої нікчемної газетки. Я й не знала, що ви англофіл.

Вираз спантеличення з'явився в Габріеля на обличчі. Він і справді щосереді вів у "Дейлі Експрес" колонку "Нові видання", дістаючи за це п'ятнадцять шилінгів. Та це аж ніяк не робило його англофілом. Книги, що він діставав на рецензію, були йому дорожчі за отой нещасний чек. Він любив торкатись пальцями нової палітурки й перегортати сторінки допіру видрукованих книжок. Мало не щодня після викладів у коледжі він прямував на набережну до букіністичних крамниць: до Гікі на Бечелорс-вок, до Вебба чи Мессі на Астонс-квей або до О'Клоїссі в бічному завулку. Він не знав, як відповісти на зроблений йому закид. Хотів був одказати, що література вища за політику. Однак вони з міс Іворс приятелювали вже багато років, і їх життєві шляхи завжди йшли біч-о-біч, спочатку в університеті, а потім на викладацькій роботі: в розмові з нею така пафосна фраза лунатиме по-дурному. Він і далі кліпав очима, пробував посміхнутися й мурмотів, затаючись, що в літературних рецензіях нема ніякої політики.

Коли вони знову зустрілися в танці, він був усе ще розгублений і неуважний. Міс Іворс швидко взяла його долоню в свою теплу руку і сказала м'яким товариським тоном:

- Не переймайтесь, я пожартувала. Скоріш, наша черга розходитись.

Коли вони знову зішлись разом, вона завела мову про університетське питання, і Габріель почувся вільніше. Один товариш показав був їй Габріелеву рецензію на вірші Бравнінга. - ось як вона дізналася, хто пише для "Експреса". Щоправда, сама рецензія їй сподобалась, і то дуже. Тут міс Іворс раптом мовила:

- О, містере Конрой, цим літом ми плануємо вибратися на Аранські острови. Може б і ви нам склали компанію? Ми хочемо пробути там цілий місяць. Берег океану - там так чудово. Ви просто мусите поїхати з нами. Там буде містер Кленсі, містер Кілкеллі й міс Кетлін Кірні. Та й Греті там сподобається, якщо вона теж поїде. Адже вона родом з Коннахта, хіба ні?

- Її батьки звідтіля, - сказав Габріель коротко.

- То ви поїдете, правда ж? - запитала міс Іворс, заохотливо поклавши свою теплу руку йому на плече.

- Річ у тім, - сказав Габріель, - що я вже домовився поїхати в одне місце...

- Куди ж це? - запитала міс Іворс.

- Розумієте, я щороку їжджу в подорож велосипедом з кількома приятелями, і тому...

- Так, але куди? - перепитала міс Іворс.

- Ну, як правило, десь до Франції, до Бельгії чи до Німеччини, - сказав Габріель зніяковіло.

- І чого ж це ви їдете до Франції чи Бельгії, - сказала міс Іворс, - замість подорожувати власною країною?

- Ну, - сказав Габріель, - почасти для того, щоб вивчати мову, а почасти просто для різноманітності.

- А хіба у вас нема своєї, ірландської мови, щоб її вивчати? - запитала міс Іворс.

- Знаєте, якщо на те пішло, - сказав Габріель, - то ірландська - не моя мова.

Пари, що стояли поряд, обернулися, прислухаючись до цього перехресного допиту. Габріель нервово роззирнувся і спробував не втрачати доброго гумору в цій незручній ситуації, від якої все його чоло залилося рум'янцем.

- Хіба у вас нема рідного краю, щоб по ньому подорожувати, - не вгавала міс Іворс, - Та ви ж нічогісінько не знаєте про свою країну та свій народ.

- Сказати по правді, - зненацька відрізав Габріель, - то мене вже нудить од цієї країни, просто нудить!

- Чому? - запитала міс Іворс.

Габріель промовчав, розпалений власною різкою відповіддю.

- Чому? - повторила міс Іворс.

Пора було мінятись дамами, а що Габріель і далі мовчав, то міс Іворс сказала поблажливо:

- Звісно, вам нічого відповісти.

Габріель спробував приховати своє збентеження, зосередившись на танці. Помітивши кислий вираз на її обличчі, він уникав зустрічатися з нею поглядом. Та коли вони зійшлися в загальному колі, він з подивом відчув, як його міцно взяли за руку. Вона дивилася на нього спід лоба запитальним поглядом, аж поки він не посміхнувся. А тоді, коли вервиця танцівників знову пішла в рух, стала навшпиньки й шепнула йому на вухо:

- Англофіл!

Коли танець закінчився, Габріель пішов у дальній куток кімнати, де сиділа мати Фредді Меллінса. То була повна дрягла стара жінка з геть сивим волоссям. Вона говорила, злегка затинаючись, так само, як і її син. Їй донесли, що Фредді вже прийшов і що він, вважай, тверезий. Габріель запитав, як їй пливлося з Шотландії. Вона жила в Глазго разом із своєю заміжньою дочкою і приїжджала в Дублін раз на рік - у гості. Вона відповіла сумирним тихим голосом, що подорож пройшла чудово і капітан був до неї дуже уважний. Вона також розповіла, який красивий будинок має її дочка в Глазго і як багато в них там друзів. Поки стара просторікувала, Габріель спробував викинути з голови усяку згадку про неприємний інцидент з міс Іворс. Звісно, дівчина, чи жінка, чи хто вона там така, - велика ентузіястка, але на все свій час. Може він і не повинен був відповідати їй так різко. Та однак вона не мала права так-от перед усіма прозивати його англофілом, хоч би й жартома. Вона хотіла зробити з нього посміховисько, шпигаючи дурними питаннями й витріщаючись на нього своїми кролячими очима.

Він побачив свою жінку, що пробиралася до нього поміж вальсуючими парами. Підійшовши, вона мовила йому на вухо:

- Габріелю, тьотя Кейт хоче, щоб ти нарізав гуску, як завжди. Міс Делі наріже свинячу ногу, а я займуся пудингом.

- Гаразд, - сказав Габріель.

- Тьотя Кейт закличе молодь повечеряти раніше, зразу після вальсу, так що з нами за столом будуть самі свої.

- Ти танцювала? - запитав Габріель.

- Звичайно ж танцювала. Ти хіба мене не бачив? Про що це ти сперечався з міс Іворс?

- З чого ти взяла, що я з нею сперечався? Зовсім ні. Це вона тобі сказала?

- Принаймні так я зрозуміла з її слів. Я тут пробую розкрутити містера Д'Арсі, щоб він нам заспівав. Страшенно пихатий тип.

- Не було ніякої суперечки, - мовив Габріель понуро, - просто вона хотіла, щоб я поїхав з ними в подорож на захід, а я сказав, що не можу.

Його жінка захоплено сплеснула руками й ледь підстрибнула.

- Ой, Габріелю, поїдьмо, поїдьмо - вигукнула вона. - Я так хочу знову побачити Гелвей.

- Можеш їхати сама, як маєш охоту, - сказав Габріель холодно.

Вона подивилася на нього якусь мить, а тоді повернулася до місіс Меллінс і сказала:

- Милий у мене чоловік, нічого не скажеш. Правда, місіс Меллінс?

Поки вона прокладала собі шлях назад через кімнату, місіс Меллінс, не звернувши ні найменшої уваги на кинуту від місіс Конрой репліку, далі повела своє, розповідаючи Габріелеві про Шотландію та мальовничі шотландські краєвиди. Зять щороку відвозив їх з дочкою на озера, і вони всі разом ходили рибалити. Її зять був неперевершений рибалка. Одного дня він упіймав рибину, чудову, велику-превелику рибину, й кухар у готелі зготував її їм на обід.

Габріель сливе не слухав, що вона говорить. Тепер, коли вже йшлося до вечері, він знову почав думати про свою промову й про цитату з Бравнінга. Побачивши Фредді Меллінса, що прямував через кімнату, щоб поговорити з матір'ю, Габріель звільнив для нього місце, а сам пішов і став у ніші при вікні. Вітальня вже спорожніла, з задньої кімнати чувся брязкіт ножів та виделок. Ті, хто ще лишався у вітальні, здавалося, втомились танцювати й тихо розмовляли між собою в невеликих групах. Габріелеві вологі тремтячі пальці дріботіли по холодній шибі вікна. Яка прохолода, певно, надворі! Як приємно було б прогулятися самому, спочатку вздовж річки, а тоді через парк! Сніг лежатиме на вітті дерев і блискучою шапкою покриватиме обеліск Веллінгтона. Яка ж це була б насолода, зовсім не те, що сидіти тут за вечерею!

Він перебрав у пам'яті головні пункти своєї промови: ірландська гостинність, сумні спогади, Три Грації, Париж, цитата з Бравнінга. Він повторив про себе фразу із своєї рецензії: "Здається, ніби слухаєш музику зболеної роздумами душі". Міс Іворс похвалила ту рецензію. Чи похвала була щира? Чи є в цієї жінки якесь справжнє життя поза отим показним патріотизмом? До сьогоднішнього вечора між ними ще ніколи не

було ніякого тертя. У нього руки опускалися від думки, що вона теж сидітиме за вечерею і, поки він буде промовляти, свердлитиме його своїм критично-іронічним поглядом. Мабуть, вона була б тільки рада, якби промова не вдалася. Раптом у нього в голові зблиснула ідея, що додала йому сміливості. Він скаже, натякаючи на тітку Кейт і тітку Джулію: "Те покоління, що ось уже відходить від нас, мало свої хибі, але я особисто вважаю, що йому були властиві певні риси: гостинність, людяність, почуття гумору – яких новому, вельми поважному й над міру освіченому поколінню, що допіру вбивається в пір'я, відчутно бракує". Чудово: це буде камінь у город міс Іворс. Що з того, що його тітки – всього-на-всього дві темні старі.

Його увагу привернув тихий гомін, що пішов поміж гостями. Від дверей на середину кімнати продефілював містер Бравн, галантно ведучи міс Джулію, що спиралася йому на руку й усміхалась, похиливши голову. Спорадичні вибухи оплесків супроводжували їх на шляху до роялю. Коли Мері Джейн усілася на стілець, а тітка Джулія, вже не всміхаючись, повернулась на півоберта, щоб усі могли її добре чути, оплески поступово вщухли. Габріель упізнав мелодію. То була прелюдія до улюбленої пісні тітки Джулії: "У весільному платті". Тітчин голос звучав сильно й виразно, пристрасними трелями розливаючись по кімнаті. Тітка співала дуже швидко, а проте не пропускала ні найменшого форшлагу. Дослухаючись до голосу й не дивлячись на саму співачку, можна було пережити захопливе відчуття бистрого й упевненого польоту. Коли пісня скінчилася, Габріель разом з іншими гостями довго й голосно плескав у долоні. Такі самі оплески доносилися від невидимих слухачів з їдальні. Овація була така щира, що тітка Джулія аж зашарілася, забираючи з пюпітра старий оправлений у шкуру співаник з своїми ініціалами на обкладинці. Фредді Меллінс, що слухав пісню, нахиливши голову набік, щоб краще чути, аплодував і далі навіть тоді, коли загальні оплески вже стихли, і з запалом говорив щось до своєї матері, яка поволі й поважно кивала головою на знак згоди. Нарешті, втомившись аплодувати, він зірвався з місця й побіг через кімнату до тітки Джулії. Він обома руками ухопив тітчину руку і трусив її, коли бракувало слів або сильне заїкання не давало говорити.

– Я оце якраз казав матері, – говорив він, – що я ще не чув, щоб ви так гарно співали, справді. Я ще не чув, щоб ваш голос звучав так, як сьогодні. Сьогодні це було щось несаможите. О! Повірте мені, це свята правда. Мое вам слово. Я ще ніколи не чув, щоб ваш голос був такий свіжий і... такий чистий. От.

Тітка Джулія широко всміхалася й мурмотіла щось ніби "дякую за комплімент", стараючись визволити руку з його хватки. Підійшов містер Бравн з розпростертими руками і, звертаючись до гостей наче ярмарковий циркач, що представляє глядачам якусь чудасію, мовив:

– Міс Джулія Моркан, моє нове відкриття!

Він сам сердечно розсміявся на свої слова, але Фредді Меллінс повернувся до нього і сказав:

– Не знаю, не знаю, Бравне, щодо відкриття. Це в неї як коли. Але мушу сказати, що за моєї пам'яті вона ніколи ще не співала й наполовину так гарно. Що правда, то

правда.

- Я теж ніколи ще не чув од неї такого співу, - сказав містер Бравн. - Сьогодні її голос набагато кращий, ніж раніше.

Тітка Джулія здвинула плечима і мовила трохи гордовито:

- Коли вже говорити про голос, то я і тридцять років тому співала дуже непогано.

- Я не раз говорила Джулії, - з притиском сказала тітка Кейт, - що вона марнує свій талант у тому хорі. Та чи ж вона мене послухалась?

Вона обернулася до гостей, немовби нарікаючи на вперту дитину й апелюючи до здорового глузду присутніх. Тітка Джулія тим часом дивилася кудись прямо перед собою, а її лицем раз-у-раз перебігав легкий усміх - вона поринула в спогади.

- Ні ж бо, - вела далі тітка Кейт, - вона нікого не слухалася й чути не хотіла нічиєї ради. Гарувала в тому хорі день і ніч, день і ніч. Різдво, шоста ранку, а вона вже там. І яка їй за все це дяка?

- Може, вона трудилася задля слави Господньої, тьотю Кейт? - з усмішкою запитала Мері-Джейн, повернувшись кругом на обертовій табуретці.

Тітка Кейт рвучко обернулася до племінниці й відказала:

- Не знаю, як там щодо слави Господньої, але з боку Папи це було просто непорядно - повикидати з хору жінок, що тяжко працювали там усеньке життя, й набрати на їх місце шмаркатих хлопчаків. Нехай Папа зробив це задля добра Церкви, та все одно це несправедливо, Мері-Джейн, несправедливо й неправильно.

Вона вже розпалася й була б далі обставала в обороні своєї сестри, бо справа з хором лежала їй близько серця, але Мері-Джейн, побачивши, що всі танцювальники вже повертаються до вітальні, втрутилася:

- Тьотю Кейт, ви вводите у спокусу містера Бравна, адже ж він і так не нашої віри.

Тітка Кейт повернулася до містера Бравна, який оскалив зуби, почувши, що говорять про його релігію, і сказала спересердя:

- О, я не заперечую, що Папа мав рацію. Я ж тільки дурна стара жінка, не мені сперечатися проти Папи Римського. Але ж є такі речі, як звичайна людська ввічливість і вдячність. Якби я була на місці Джулії, то сказала б це єгомості отцю Гілі прямо в очі...

- І до того ж, тьотю Кейт, ми всі страшенно хочемо їсти, а коли хочеться їсти, завжди тягне сваритися.

- І коли в горлі пересохло, теж тягне сваритися, - додав містер Бравн.

- Так що ходімо краще до вечері, - сказала Мері-Джейн, - а дискусію закінчимо потім.

На сходовому майданчику перед вітальнею Габріель побачив свою жінку та Мері-Джейн, що вмовляли міс Іворс лишитися на вечерю. Проте міс Іворс, що вже вдягла капелюшок і тепер застібала свій плащ, не піддавалася на вмовляння. Вона була нітрохи не голодна і вже й так пробула на гостині довше, ніж дозволяв час.

- Всього десять хвилин, Моллі, - казала міс Конрой. - Ти ще скрізь устигнеш.

- Ви стільки танцювали, - сказала Мері-Джейн, - треба ж дати собі заслужену

винагороду.

- Я справді не можу, - сказала міс Іворс.

- Певно, вам у нас нітрохи не сподобалося, - сказала Мері-Джейн розпачливо.

- Та що ви, мені все дуже навіть сподобалося, - сказала міс Іворс, - але тепер я справді мушу бігти.

- Але як же ж ти доберешся додому? - запитала місіс Конрой.

- Та мені недалеко: два кроки вздовж набережної.

Габріель, повагавшись якусь мить, мовив:

- З вашого дозволу, міс Іворс, я проведу вас додому, якщо ви справді мусите йти.

Та міс Іворс була непохитна.

- Не хочу про це й чути, - вигукнула вона. - Ради бога, йдіть вечеряти і не турбуйтеся за мене. Я цілком можу подбати про себе сама.

- Яка ти кумедна, Моллі: впираєшся, наче мала дівчинка, - сказала місіс Конрой одверто.

- Beannacht libh, - сказала міс Іворс і, сміючися, збігла сходами вниз.

Мері-Джейн із сумовито-збентеженим виразом на обличчі проводжала її поглядом, а місіс Конрой перекинула через перила, щоб почути, як зачиняться вхідні двері. Габріель запитав себе, з якої причини міс Іворс пішла так поквапно. Втім, не схоже, щоб вона була в поганому гуморі: йдучи, вона сміялася. Він розгублено дивився на сходи.

Цієї миті з їдальні вийшла, шкандибаючи, тітка Кейт; вона мало руки не заламувала з відчаю.

- Де Габріель? - гукала вона. - Де на бога запропався Габріель? Усі чекають, усе готове, а нема кому покряти гуски!

- Тут я, тьотю Кейт, - вигукнув Габріель з раптовим запалом, - і готовий покряти ціле стадо гусей, як буде треба.

Груба коричнева гуска лежала на одному кінці столу, а на другому кінці, на підстильці з гофрованого паперу, рясно всіяного листочками петрушки, лежала величезна свиняча нога, обчищена з шкури й посипана тертими сухариками, з паперовою торочкою, перемотаною навколо кости, а поряд - кружало пряної яловичини. Між цими двома полюсами ішли паралельні ряди десертів: дві невеличкі башточки з желе, жовтого та червоного, пласка тар., повна нарізаного кубиками бланмаже та червоного джему, великий зелений таріль у формі листка з ручкою, зробленою, наче стебельце, а на ньому кетяги фіолетових родзинок та купки чищеного мигдалю, ще один такий самий таріль із великою прямокутною купкою грецького інжиру, мисочка солодкого крему, посипаного тертим мускатним горіхом, чаша, наповнена шоколадками й іншими солодощами в золотих та срібних обгортках, і скляна ваза, з якої стирчали довгі прутики салери. В центрі столу, наче вартові коло підносу, що тримав на собі цілу піраміда помаранчів та яблук, височіли дві старомодні пузаті карафки з кришталю, одна з портвейном, а інша з темним хересом. На квадратовому роялі з закритою кришкою стояв, чекаючи своєї черги, пудинг у величезній жовтій

мисці, а за ним три батареї пляшок з портером, елем та мінеральною водою, вишикувані відповідно до кольору їх однострою: на пляшках з елем та портером етикетки були чорні з коричневим та жовтим, а на воді – зелені, наклеєні навскоси.

Габріель сміло сів у голові столу й, подивившись на лезо ножа, чи гостре, з силою застромив виделку в гусака. Тепер він почувався зовсім невимушено, бо був мастак у нарізанні гусок, а крім того просто полюбляв сидіти в голові багато обставленого столу.

– Міс Ферлонг, вам що покласти? – запитав Габріель. – Крильце чи шматочок грудки?

– Шматочок грудки, будь-ласка.

– А вам, міс Гіггінс?

– О, мені однаково, містере Конрой.

Поки Габріель та міс Делі передавали гостям тар. з гускою або із свининою чи пряною яловичиною, Лілі ходила від гостя до гостя із загорнутим у білу серветку полумиском гарячої борошністої картоплі. Картопля – то була ідея Мері-Джейн. Мері-Джейн хот. ще подавати до гуски яблучний сос, але тітка Кейт заявила, що звичайна смажена гуска без яблучного сосу – це й так цілком непогана страва, кращої й не треба. Мері-Джейн обслужила своїх учнів, пильнуючи, щоб їм діставалися найсмачніші шматки, а тітка Джулія з тіткою Кейт відкорковували й розносили пляшки з портером та елем – для чоловіків, та з мінеральною водою – для дам. У кімнаті було повно метушні, сміху й гамору: лунали розпорядження й зустрічні розпорядження, дзвеніли ножі та вилки, з пляшок, хлопаючи, вилітали корки. Габріель, наклавши всім гостям по порції, узявся роздавати ще, по другому колу, так і не поклавши ні шматочка на свою тарілку. Гості голосно запротестували, тож Габріель пішов на поступку і зробив затяжний ковток портеру: краяння гуски виявилось гарячою роботою. Мері-Джейн уже спокійно сіла вечеряти, а тітка Джулія з тіткою Кейт усе ще дибали навколо столу, наступаючи одна одній на п'яти, загороджуючи собі навзаєм дорогу і даючи одна одній вказівки, яких ні та, ні друга не слухали. Містер Бравн благав їх сідати за стіл і братися до вечері, йому вторував і Габріель, але тітки відповідали, що вечеря ніде не втече. Нарешті Фредді Меллінс підвівся і, спіймавши тітку Кейт, серед загального сміху всадовив її на крісло.

Коли всі вже були як слід обслужені, Габріель сказав з усмішкою:

– Ну, якщо хтось хоче ще, як мовлять у народі, добавочки, нехай скаже.

Хор голосів закликав його й самому братися до їди, а Лілі принесла три картоплини, збережені спеціально для нього.

– Що ж, гаразд, пані й панове, – сказав Габріель, зробивши ще одні підготовчий ковток. – У такому разі, будьте ласкаві на кілька наступних хвилин забути про моє існування.

Він узявся їсти й не брав участі в розмові, що точилася між гостями, поки Лілі прибирала тар. Темою була оперна трупа, що в ту пору саме виступала в Королівському театрі. Містер Бартелл Д'Арсі, тенор, смаглявий чоловік з елегантними чорними вусами, дуже хвалив провідне контральто цієї трупи, але міс Ферлонг критикувала

трупі за досить вульгарний стиль постановки. Фредді Меллінс сказав, що в театрі пантоміми в другій дії виступає негритянський вождь, і от у нього просто неперевершений тенор.

- Ви його чули? - запитав він містера Бартелла Д'Арсі.

- Ні, - недбало відказав той.

- Бо, - пояснив Фредді Меллінс, - я хотів би знати, якої ви про нього думки. Я особисто гадаю, що в нього видатний голос.

- Фредді завжди любить розкопати щось "видатне," - сказав містер Бравн фамільярно.

- А чого це він не може мати голосу? - різко запитав Фредді Меллінс - Тільки тому, що він чорний?

Відповіді не було, питання так і повисло в повітрі. Після хвилинної мовчанки Мері-Джейн ізнов заговорила про оперу. Один з її учнів дав був їй квиток на "Міньон". Звісно, все було дуже гарно, але їй увесь час наvertалась на згадку бідолашна Георгіна Бернс. Містер Бравн удався ще далі в минуле і згадав давні італійські трупи, що колись гастролювали в Дубліні: Тьєтєнс, Ільме де Мурзка, Кампаніні, великого Требеллі, Джульєтті, Равеллі, Арамбуро. Ото були дні, сказав він, коли в Дубліні можна було почути щось схоже на спів. Він розповів також, як горішній балкон у старому Королівському театрі був день-у-день переповнений, як один італійський тенор п'ять разів співав на біс "Хай я загину як солдат" і щоразу брав верхнє "до," і як, бувало, хлопці з галірчини в запалі випрягали коней з карети якоїсь видатної примадонни й самі везли її до готелю. Чому тепер більше не ставлять великих давніх опер, запитав він, як-от "Дінора" чи "Лукреція Борджія"? Бо теперішні співаки не мають голосу, щоб їх співати, ось чому.

- Смію сказати, - мовив містер Бартелл Д'Арсі, - що сьогодні теж, як і колись, є багато хороших співаків.

- Ну й де вони? - виклично запитав містер Бравн.

- В Лондоні, Парижі, Мілані, - тепло відповів містер Бартелл Д'Арсі. - Карузо, наприклад, нічим не гірший, а може й кращий за будь-кого з тих, що ви про них згадували.

- Може й так, - сказав містер Бравн, - але сказати по правді, я в цьому дуже сумніваюся.

- О, я б усе віддала, щоб тільки почути Карузо, - сказала Мері-Джейн.

- Про мене, - сказала тітка Кейт, що саме обгризала кістку, - то був один-єдиний справжній тенор. Тобто, один-єдиний, який мені справді подобався. Та боюся, ніхто з вас про нього й не чув.

- Як його звали, міс Моркан? - запитав містер Бартелл Д'Арсі ввічливо.

- Паркінсон, - відповіла міс Кейт. - Я слухала його, коли він був на вершині слави, і мушу сказати, він мав найчистіший тенор, який коли-небудь лунав з людських уст.

- Дивно, - сказав містер Бартелл Д'Арсі. - Я ніколи навіть не чув про нього.

- Так, так, міс Моркан має рацію, - сказав містер Бравн. - Я чував про старого

Паркінсона, але сам його не слухав – надто вже давно то було, не за мого віку.

– Прекрасний, чистий, солодкий і м'який англійський тенор, – сказала міс Моркан захоплено.

Коли Габріель упорався з своєю порцією, до столу подали пудинг. Знову почулося брязкання ложок та виделок. Габрієлева жінка ложкою накладала пудинг у миски й передавала їх далі. По дорозі миски перехоплювала Мері-Джейн і докладала в них малинового чи помаранчевого желе або бланмаже та джему. Пудинг зготувала тітка Джулія, і всі його дуже хвалили. Сама ж тітка Джулія бідкалася, що він не досить коричневий.

– Сподіваюся, міс Моркан, що я-то для вас досить коричневий, – сказав містер Бравн, натякаючи на своє прізвище, – адже ми в родині такі з діда-прадіда.

Всі джентльмени крім Габріеля скуштували трохи пудингу, щоб зробити приємне тітці Джулії. Габріель ніколи не їв солодкого, тож йому залишили салеру. Фредді Меллінс теж узяв прутик салери і з'їв до пудингу. Йому сказали, що салера дуже допомагає на хвороби крові, а він саме лікувався від неокрів'я. Місіс Меллінс, що мовчала протягом усієї вечері, сказала, що її син десь так за тиждень поїде на гору Меллерей. Гості почали говорити про гору Меллерей: про те, яке чисте там повітря, які гостинні тамтешні ченці, і про те, що місцева братія ніколи не просить у пожильців ніякої плати.

– Ви хочете сказати, – запитав містер Бравн недовірливо, – що можна так-от запросто приїхати до них, жити собі, наче в готелі, і розкошувати на всьому готовому, а тоді забратися й не заплатити ні гроша?

– Ну, більшість людей, від'їжджаючи, жертвують монастиреві певну суму.

– Хотів би я, щоб і в нас, протестантів, було щось таке, як оцей монастир, – зізнався містер Бравн.

Він був вражений, почувши, що ченці ніколи не розмовляють, встають о другій ночі, а сплять у трунах. Він запитав, нащо вони це роблять.

– Такий устав їхнього ордену, – твердо сказала тітка Кейт.

– Я розумію, але нащо воно треба? – запитав містер Бравн.

Тітка Кейт повторила, що так велить устав, і край. Містер Бравн, здавалося, й далі був спантеличений. Фредді Меллінс пояснив йому, як міг, що ченці стараються спокутувати всі гріхи, поскоювані в світі. Пояснення було не дуже ясне, бо містер Бравн вищирив зуби в посмішці й запитав:

– Ідея, звісно, гарна, та чого ж при цьому не можна спати в нормальному зручному ліжку на пружинах?

– Труна, – сказала Мері-Джейн, – має нагадувати їм про їхню остаточну долю.

Тема розмови ставала надто похмурою, тож її похоронили в мовчанні. Чути було тільки, як місіс Меллінс упівголоса сказала своєму сусідові:

– Вони дуже хороші люди, ці ченці. Дуже побожні.

Родзинки, мигдаль та інжир, яблука та помаранчі, шоколадки й інші солодощі передавалися круг столу, а тітка Джулія запрошувала всіх гостей випити чи то

портвейну, чи то хересу. Містер Бартелл Д'Арсі спочатку не хотів ні того, ні другого, але один із сусідів підштовхнув його ліктем і прошепотів йому щось на вухо, після чого містер Д'Арсі дозволив наповнити свою склянку. Поступово, в міру того, як наповнювались останні склянки, розмова завмерла. Настала тиша; її порушувало тільки булькання вина й совгання крісел. Міс Моркан, усі троє, вп'яли очі в скатертину. Хтось кашлянув раз або два, а тоді кілька джентльменів злегка постукали по столі, даючи сигнал до тиші. Запала мовчанка, й Габріель, відсунувши назад своє крісло, підвівся з-за столу.

Знову хтось постукав по столі, вже голосніше, на знак заохочення, а тоді все стихло. Габріель уперся тремтячими пальцями в скатертину і нервово посміхнувся присутнім. Зустрівшись очима з двома рядами повернутих до нього облич, він перевів погляд угору, на канделябр. На роялі грали вальс, і Габріель чув шерхотання суконь об двері вітальні. Надворі, на засніженій набережній, мабуть, стоять люди, задивляючись на освітлені вікна й дослухаючись до звуків вальсу. Там, надворі, повітря чисте. Ген оддалік розкинувся парк, а в ньому віття дерев згинається під вагою снігу. На монументі Веллінгтона лежить блискуча снігова шапка; сніг вихориться в повітрі й летить на захід, над побілілою просторінню П'ятнадцяти Акрів.

Він почав:

– Пані й панове

– Цього вечора, як то було й у минулі роки, на мою долю випало вельми приємне завдання, хоча боюся, для цього завдання моїх скромних ораторських умінь може виявитись замало.

– Ні, ні, аж ніяк, – сказав містер Бравн.

– Хай там як, я попрошу вас не судити мене строго й віддати мені кілька хвилин вашої уваги, і я спробую вилити вам ті почуття, що сповнюють моє серце в цю врочисту мить.

– Пані й панове. Уже не вперше ми збираємось усі разом під цим гостинним дахом, за цим гостинним столом. Уже не вперше всі ми користуємося з гостинності трьох милих дам – чи, краще сказати, падаємо жертвою їх гостинності.

Він рукою накреслив у повітрі коло і зробив павзу. Гості посміхались або підсміювалися з тітки Джулії, тітки Кейт і Мері-Джейн, що були аж червоні від задоволення. Габріель повів далі вже рішучіше:

– З кожним роком я дедалі більше пересвідчуюся, що в нашому краї нема традиції шляхетнішої, традиції, що варта була б більшого пошанування й оберігання, аніж традиція ірландської гостинності. Коли йдеться про гостинність, ні один сучасний народ (а я, повірте, чимало бував за кордоном) не дорівнюється до нас, ірландців. Дехто скаже, що це більше вада, ніж чеснота, й аж ніяк не предмет гордощів. Нехай і так, але про мене це шляхетна вада, і вона, я певен, іще довго буде процвітати серед нас. Ув одному я не маю сумнівів. Доки під цим дахом живуть і здрастують передше згадані люб'язні леді – а я від усього серця бажаю, щоб вони лишалися з нами ще багато й багато років – доти традиція справжньої, душевної та гречної ірландської гостинності,

передана нам од наших прабатьків, щоб і ми передали її своїм нащадкам, жива серед нас.

Похвальний шумок пробіг довкола столу. Габріелеві сяйнула думка, що міс Іворс тут немає, що вона пішла геть, і то в досить непоштивий спосіб, тож він упевнено продовжив:

– Пані й панове.

– Нове покоління зростає серед нас, покоління, надхнене новими ідеалами та принципами. Воно трактує ці свої ідеали поважно, з великим запалом, і його запал, нехай і направлений часом у хибне річище, я певен, здебільшого ширий. Та ми живемо у скептичну і, якщо можна так сказати, зболену роздумами епоху. І я часом боюся, що цьому новому, освіченому, а може й через лад освіченому поколінню забракне якостей, властивих нашим предкам: людяности, гостинности, милого гумору. Мушу визнати, що сьогодні, коли я слухав імена всіх отих давніх співаків, мені здалося, що теперішня епоха супроти величної давнини якась дрібна, щоб не сказати мізерна. А давні дні можна з повним правом назвати величними, і хоч вони й проминули без вороття, все ж є надія, що на дружніх зібраннях, як-от сьогоднішнє, ми говоритимемо про них з гордістю й любов'ю, плекатимемо в наших серцях пам'ять про тих велетнів, що вже пішли з життя, але що слава їхня ніколи не вмере й не потьмяніє.

– От-от! – голосно сказав містере Бравн.

– А проте, – провадив далі Габріель, прибравши трохи м'якшої інтонації, – на зібраннях, таких як сьогоднішнє, в голову завжди спливають сумні думки: думки про минуле, про молоді літа, про переміни, про людей, яких немає з нами цього вечора і яких нам так невістачає. Наша життєва тропа всяяна безліччю таких-от сумних спогадів, і якщо ми надто часто в них поринатимемо, нам забракне духу мужньо виконувати нашу працю серед живих. А всі ми маємо повсякденні обов'язки, всі ми відчуваємо теплу прив'язаність до наших близьких, і життя має право – законне право – вимагати від нас великої присвяти й ревного труду.

– Отож я не буду більше говорити про минуле. Я не хочу зіпсувати цей вечір похмурим моралізуванням. Ми зійшлися тут, щоб перевести подих після метушні й мотанини щоденного життя. Ми зібралися тут як товариші й колеги, в дусі братньої приязні і, до певної міри, в дусі правдивої camaraderie, ми прийшли сюди як гості – як же мені їх назвати? – Трьох Грацій дублінського музичного світу.

Дотеп зустріли бурхливими оплесками та сміхом. Тітка Джулія марно питала своїх сусідок, то одну, то другу по черзі, що ж такого сказав Габріель.

– Він назвав нас Трьома Граціями, тьотю Джуліє, – сказала Мері-Джейн.

Тітка Джулія нічого так і не второпала, та все одно з усмішкою подивилася на Габріеля, що й далі правив у тому ж дусі:

– Пані й панове.

– Я не претендуватиму сьогодні на ту роль, що свого часу виконав був Паріс. Я не хочу між ними вибирати. Це було б невдячливе й непосильне для мене завдання. Бо ж коли я дивлюся на них: чи то на нашу головну господиню, що її добре, надто добре

серце стало приказкою на вустах у всіх, хто її знає, чи то на її сестру, жінку нев'янучої краси, чий дивовижний спів був для нас сьогодні наче одкровення, чи то на молодшу з наших господинь, талановиту, жваву, працювиту панну, найкращу племінницю в світі – коли я дивлюся на них, то зізнаюся, пані й панове, я не знаю, кому з них я віддав би яблуко.

Габріель скинув поглядом на своїх тіток і, побачивши широкий усміх на обличчі тітки Джулії та сльози, що навернулися на очі тітці Кейт, почав закруглятися. Він елегантно підніс келих із вином – а гості вижидально взяли за свої келихи – і промовив голосно:

– Тож піднесімо келихи за них трьох. Вип'ємо за їх здоров'я, довголіття, щастя й достаток, щоб вони й надалі залишали за собою те горде й заслужене місце, яке здобули собі в дублінських музичних колах, а так само й ту любов та повагу, що належить їм у наших серцях.

Усі гості попідводилися з келихами в руках і, повернувшись до трьох леді, що сиділи на своїх кріслах, завели в один голос (містер Бравн заспівував):

Бо всі вони славні й милі,
Бо всі вони славні й милі,
Бо всі вони славні й милі,
Немає де правди сховати.

Тітка Кейт раз-у-раз витирала сльози носовичком, і навіть тітка Джулія виглядала розчуленою. Фредді Меллінс вибивав такт виделкою до пудингу, а гості повернулись одне до одного, ніби радячись на якійсь музикальній нараді, і заспівали з почуттям:

Ніхто не візьметься перечити,
Ніхто не візьметься перечити,
Хіба що посміє збрехати.

Тоді, знову повернувшись до господинь, потягли далі:

Бо всі вони славні й милі,
Бо всі вони славні й милі,
Бо всі вони славні й милі,
Немає де правди сховати.

Овація, що почалася після цього, вихлюпнулася за двері їдальні, де її підхопили інші гості, і тривала ще довго, раз-по-раз вибухаючи з новою силою, а тим часом Фредді Меллінс диригував виделкою, немовби церемоніймейстер.

.....

Пронизливе нічне повітря увірвалося до вестибюлю, і тітка Кейт сказала:

– Зачиніть, хто-небудь, двері. Місіс Меллінс застудиться насмерть.
– Там Бравн, тьотю Кейт, – сказала Мері-Джейн.
– Де його тільки нема, – сказала тітка Кейт, понизивши голос.
Мері-Джейн розсміялася.

– Овва, – сказала вона. – Чого ти на нього сердишся? Та ж він такий галантний і уважний.

- Егеж. Де не посієш, там і вродиться, - сказала тітка Кейт таким самим тоном.

Вона й сама розсміялася, вже добродушно, а тоді додала швидко:

- Скажи йому, щоб заходив і зачинив за собою двері. Сподіваюся, він мене не почув.

Цієї миті на порозі з'явився містер Бравн, що реготав, аж заливався. Він був одягнений у довге зелене пальто з манжетами й коміром із штучного каракулю, а на голові мав овального хутряного кашкета. Показуючи на вкриту снігом набережну, що звідти долинав протяжний різкий свист, він сказав:

- Тедді скличе сюди кеби з усього Дубліна.

Габріель вийшов із комірчини за кабінетом, з трудом надягаючи пальто, і, роззірнувшись по вестибюлі, сказав:

- Грета ще не спустилася?

- Вона вбирається, - сказала тітка Кейт.

- А хто там грає?

- Ніхто не грає. Всі вже порозходились.

- Ні, ні, тьотю Кейт, - сказала Мері-Джейн. - Містер Бартелл Д'Арсі та міс О'Каллаген ще не пішли.

- Так чи так, хтось бринькає на роялі, - сказав Габріель.

Мері-Джейн поглянула на Габріеля та містера Бравна і сказала, здригнувшись:

- Мені аж самій холодно робиться, коли бачу, як ви позакутувані. Вам не позаздриш: добиратися додому по такому морозищі.

- Мені в цю мить нічого так не хочеться, - сказав містер Бравн мужньо, - як ото пройти засніженим полем або проїхатися добрими кіньми, щоб аж вітер у вухах.

- О, в нас колись був дуже гарний кінь та власна бричка, - сказала тітка Джулія з сумом.

- Так, незабутній Джонні, - сказала Мері-Джейн, сміючись.

Тітка Кейт і Габріель теж засміялися.

- А що такого особливого було в цьому Джонні? - запитав містер Бравн.

- Приснопам'ятний Патрік Моркан, тобто наш дід, — пояснив Габріель, — на схилку віку свого відомий більше як "старий джентльмен," промишляв виробництвом столярного клею.

- Не клею, Габріель, - сказала тітка Кейт, підсміюючись, - а крохмалю.

- Клею чи крохмалю, однаково. Факт той, що старий джентльмен мав коня на ймення Джонні. Цей Джонні працював у старого на фабриці: ходив собі по колу і крутив жорна. Лишався б він там і далі - все було б гаразд. Але одного для старому джентльмену закортіло разом із панамі-дворянами виїхати кіньми в парк - подивитися військовий парад.

- Хай його бог милує, - скрушно сказала тітка Кейт.

- Амінь, - сказав Габріель. - Отож, старий джентльмен, як я вже сказав, загнуждав Джонні, надягнув свого найкращого циліндра та найгарнішу краватку і з великою помпою виїхав із своєї родової кам'яниці десь на Бек-лейн, якщо я не помиляюся.

Габрієлева розповідь розсмішила усіх, навіть місіс Меллінс. Тітка Кейт завважила:

- Та ні ж бо, Габріелю, він ніколи не жив на Бек-лейн, там була тільки фабрика.

- Так чи так, він виїхав із дому своїх предків у бричці, запряженій славним і незабутнім Джонні. І все йшло як по маслу, поки Джонні не поклав око на статую короля Біллі. Хтозна, може наш Джонні запалав любов'ю до коня, на якому сидить король, а може йому привиділося, ніби він знову на фабриці, - хай там як, а він узяв кружляти довкола статуї.

Габріель у своїх голошах кілька разів обійшов довкола вестибюлю. Всі реготали.

- Так він і ходив по колу, - вів далі Габріель, - а старий джентльмен, що, треба сказати, був дуже маєстатичний, страшенно обурювався: "Но-о, вперед, сер! Що це ви надумали, сер! Джонні! Джонні! Незбагненна поведінка! Не розумію цього коня!"

Громовий сміх, яким вибухнули Габріелеві слухачі, перервало гучне стукання в двері. Мері-Джейн побігла відчинити і впустила досередини Фредді Меллінса. Фредді Меллінс, з капелюхом, зсунутим геть на потилицю, був весь аж зіщулений від холоду й тяжко відсапувався після своїх трудів, пускаючи пару з рота.

- Я зміг дістати тільки один кеб, - сказав він.

- Нічого страшного, ми підемо пішки і знайдемо кеб по дорозі, - сказав Габріель.

- Атож, - сказала тітка Кейт. - Недобре, щоб місіс Меллінс стояла на вітрі.

Фредді Меллінс та містер Бравн допомогли місіс Меллінс зійти з сходів перед ганком і після складних маневрів усадовили її в кеб. За нею до кеба вліз Фредді Меллінс і потім довго вмощувався на сидінні. Нарешті, всівшись-таки зручно, він запросив досередини містера Бравна. Вони про щось завзято й плутано сперечалися, і врешті містер Бравн теж заліз у кеб. Візник накрив собі коліна покривальцем і нахилився до пасажирів, щоб запитати адресу. Замішання стало ще більшим, бо Фредді Меллінс і містер Бравн, обоє повисувавшись з вікон, давали візникові кожен свої вказівки. Проблема полягала в тому, де саме по дорозі має висісти містер Бравн. Тітка Кейт, тітка Джулія та Мері-Джейн, стоячи на порозі, теж брали участь у дискусії, докидаючи власні вказівки, додаючи плутанини й весело сміючися. Що ж до Фредді Меллінса, то він так реготався, що ледве міг вимовити й півслова. Він раз-по-раз висував голову з вікна, ризикуючи згубити капелюха, і регулярно повідомляв свою матір про перебіг дискусії, аж нарешті містер Бравн гукнув спантеличеному візникові, перекикуючи галас та сміх:

- Ти знаєш, де Коледж святої Троїці?

- Аякже, сер, - відповів візник.

- Ну то жени прямо до воріт коледжу, - наказав містер Бравн, - а тоді ми скажемо, куди далі. Зрозумів?

- Так, сер, - сказав візник.

- І щоб летів, як птаха.

- Гарзд, сер, - сказав візник.

Візник підстобнув коня, і кеб із торохтінням покотився вздовж набережної, супроводжуваний хором голосів, що крізь сміх гукали "до побачення."

Габріель не пішов на ґанок разом з іншими. Він стояв у темній частині вестибюлю, задивившись на сходи. На сходах, теж у півтемряві, стояла жінка. Він не бачив її обличчя, але міг бачити оранжево-рожеві й теракотові смуги на її платті, що в темряві здавалися білими й чорними. То була його дружина. Вона сперлася на поруччя, до чогось дослухаючись. Габріель, здивований її непорушністю, теж прислухався. За сміхом і гамором, що долинав з ґанку, він мало що зміг почути: кілька акордів на роялі й кілька нот пісні, що співав чоловічий голос.

Він непорушно стояв у темряві вестибюлю, стараючись вловити мелодію пісні й не відриваючи очей від дружини. В її граційній постаті було щось таємниче, так наче вона була символом чогось незнаного. Він запитав себе, що ж може символізувати жінка, яка стоїть у півтемряві на сходах і дослухається до звуків далекої музики. Якби він був художником, то намалював би її таку. Її блакитний фетровий капелюшок підкреслюватиме бронзовий колір її волосся, а темні смуги на її платті відтінятимуть світліші. "Далека музика" – так назвав би він цю картину, якби був художником.

Парадні двері були зачинені. Тітка Кейт, тітка Джулія та Мері-Джейн зайшли до вестибюлю, все ще сміючися.

– Хіба Фредді не жахливий? – сказала Мері-Джейн. – Він справді жахливий.

Габріель нічого не відповів, а мовчки показав на сходи, що там стояла його жінка. Тепер, коли парадні двері вже зачинилися, звуки музики й пісню можна було чути вже виразніше. Габріель підняв руку, даючи знак бути тихо. Пісня звучала на давньоірландський лад, а співак, здавалося, не пам'ятав як слід ані слів, ані мелодії. Голос, який через далеку відстань та хрипоту співака лунав особливо тужно, ледь-ледь забарвлював переливи мелодії словами печалі:

Полоще злива мої довгі коси,
І роса мені мочить лице,
Моє дитя лежить холодне вже...

– Ой, – вигукнула Мері-Джейн. – Це ж голос Бартелла Д'Арсі. А він же весь вечір не хотів нам заспівати. Піду-но попрошу його заспівати ще щось на прощання.

– О, будь така ласкава, Мері-Джейн, – сказала тітка Кейт.

Мері-Джейн протиснулася між тітками й побігла до сходів, та перш ніж вона устигла піднятися, спів раптом припинився і рояль зіграв каданс.

– Ой, як шкода, – сказала вона. – Грето, він що, уже спускається?

Габріель почув, що його жінка відповіла "так," і побачив, як вона й сама зійшла наниз. На кілька кроків позад неї йшли містер Бартелл Д'Арсі та міс О'Каллаген.

– О, містере Д'Арсі, це просто знування з вашого боку – перестати співати, коли всі ми слухаємо вас у такому захваті.

– Ми з місіс Конрой весь вечір упрошували його заспівати, – сказала міс О'Каллаген, – але він відмовлявся, кажучи, що страшно застудився і не може.

– О, містере Д'Арсі, це ж неправда, вашому голосу нічого не бракує.

– Ви що, не чуєте, що я каркаю, наче ворона? – сказав містер Д'Арсі грубо.

Він швидко пішов у комірчину й надів пальто. Жінки, вражені його різкою

відповіддю, не знайшли чого сказати. Тітка Кейт насупила брови й подала знак облишити цю тему. Містер Д'Арсі стояв нахмурений і ретельно обмотував шию шаликом.

- Це все погода, - сказала тітка Джулія після павзи.
- Авжеж, багато хто позастуджувався, - підтримала її тітка Кейт. - Дуже багато хто.
- Кажуть, - сказала Мері-Джейн, - що такого снігопаду не було вже тридцять років, а цього ранку я прочитала в газеті, що сніг падає по всій Ірландії.
- Я люблю сніг, - сумно сказала тітка Джулія.
- Я теж, - сказала міс О'Каллаген. - Різдво без снігу наче й не Різдво.
- А от сердешний містер Д'Арсі від снігу не в захваті, - сказала тітка Кейт з усмішкою.

Містер Д'Арсі вийшов із комірчини, весь закутаний і засупонений, і вибачливим тоном розповів їм історію своєї застуди. Всі давали йому поради, висловлювали співчуття і наказували берегти своє горло від нічного морозу. Габріель спостерігав за своєю жінкою, що не брала участі в розмові. Вона стояла якраз навпроти запиленого віконця над дверима, і полум'я газового світильника освітлювало її бронзове-бронзове волосся; Габріелеві згадалося, як вона кілька днів тому сушила це волосся, тільки-но вимите, при каміні. Тепер вона стояла в такій самій позі, як і перед тим, на сходах, і, здавалось, не чула розмови, що точилася коло неї. Нарешті вона обернулася й Габріель побачив рум'янець на її щоках і блиск у її очах. Раптова хвиля радості огорнула його серце.

- Містере Д'Арсі, - сказала вона, - як називається та пісня, що ви співали?
- "Дівчина з Аугріма", - відповів містер Д'Арсі, - чи щось таке. А що? Ви її знаєте?
- "Дівчина з Аугріма", - повторила вона. - Я просто не могла згадати назви.
- Дуже гарна мелодія, - сказала Мері-Джейн. - Шкода, що ви сьогодні не в формі.
- Мері-Джейн, не докучай містерові Д'Арсі, - сказала тітка Кейт. - Я не дозволю йому докучати.

Побачивши, що гості вже готові йти, вона попровадила їх до дверей, де всі й попрощалися.

- Що ж, добраніч, тьотю Кейт, і дякуємо за чудовий вечір.
- Добраніч, Габріелю. Добраніч, Грето!
- Добраніч, тьотю Кейт, і спасибі вам за все! Добраніч, тьотю Джуліє.
- О, добраніч Грето. Я тебе й не помітила.
- Добраніч, містере Д'Арсі. Добраніч, міс О'Каллаген.
- Добраніч, міс Моркан.
- Добраніч вам ще раз.
- Добраніч вам усім. Щасливої дороги.
- Добраніч. Добраніч.

Ще не розвиднювалося. Тьмяне жовте світло нависало над будинками й рікою, немовби небо спустилося на землю. Під ногами була ляпавиця, й тільки невеликі клапті й пасмуги снігу лежали на дахах, парканах та парапетах причалу. Ліхтарі все ще горіли

червоними вогниками в густому важкому повітрі, а за рікою на тлі похмурого неба грізно височів Замок чотирьох палат.

Вона йшла перед ним з містером Бартеллом Д'Арсі, тримаючи під пахвою свої черевички в коричневому пакунку і притримуючи поділ сукні, щоб не забрукати його в болоті. В її поставі не було вже ніякої грації, але Габріелеві очі й далі світилися щастям. Кров шумувала у нього в жилах, думки ходором ходили в голові, гордість, радість, ніжність і мужність перемішалися в його почуттях.

Вона йшла перед ним, така легка й струнка, що йому захотілося безшумно підбігти до неї, вхопити її за плечі й сказати на вухо щось глупе й пристрасне. Вона виглядала такою тендітною, що йому хотілося захистити її від чогось, незнати чого, й зостатися з нею на самоті. Потаємні моменти їхнього спільного життя, наче зірки, спалахували в його пам'яті. Фіялковий конверт лежить на столі поряд із ранковою чашкою чаю, а він гладить його рукою. Пташки щебечуть в заростях плюща і мережана тінь фіранок колихається на підлозі: він їсти не міг од щастя. Вони стояли на переповненій платформі, й він вкладав квиток у теплу долоню її рукавички. Він стояв поряд неї на холоді, дивлячись крізь заґратоване вікно на чоловіка, що видуває пляшки коло ревучої розжареної печі. Було дуже холодно. Її лице, що пахнуло якимось дивним запахом на зимному повітрі, було зовсім близько біля його лиця, аж раптом вона гукнула до чоловіка при печі:

- Скажіть, сер, коло вогню - там гаряче?

Але той не почув її за гуготанням печі. Якби й почув, то все одно б не відповів або й нагрубив би у відповідь.

Хвиля ще ніжнішої радості вирвалася з його серця й теплою повинню розлилась по артеріях. Наче тендітні вогники зірок, усі моменти їхнього спільного життя, моменти, що про них ніхто не знає і ніколи не дізнається, загорялися й освітлювали його пам'ять. Він хотів нагадати їй ці моменти, щоб вона забула роки їх нудного співіснування і пам'ятала тільки ці хвилини шаленого щастя. Бо ж роки, він відчував, не зачерствили їхніх душ. Їх діти, його писання, її хатні клопоти не загасили ніжного вогню їх сердець. Ув одному листі до неї він був написав: "Чому всі ці слова здаються мені такими невиразними й холодними? Може тому, що нема в світі слова досить ніжного, щоб бути твоїм іменем?"

Наче далека музика ці слова, написані багато років тому, долинули до нього з минулого. Він прагнув бути з нею на самоті. Коли всі розійдуться, вони залишаться вдвох у їхньому готельному номері, й він покличе її лагідно:

- Грето!

Може, вона не зразу його почує: вона роздягатиметься. А тоді щось у його голосі вразить її. Вона обернеться й подивиться на нього...

На розі Вайнтаверн-стріт вони зустріли кеб. Габріель зрадив шумному торохкотанню коліс, бо воно врятувало його від розмови. Вона дивилась у вікно й виглядала втомленою. Їх супутники вряди-годи перекидалися кількома словами, показуючи на котрийсь будинок або вулицю. Кінь утомлено біг чвалом попід хмурим

нічним небом, волочачи за собою старий торохкотливий кеб, а Габріель знову бачив себе та її в екіпажі, що мчить на пристань до пароплава, назустріч їх медовому місяцю.

Коли кеб переїжджав міст О'Коннелла, міс О'Каллаген сказала:

- Кажуть, щоразу, як переїжджаєш міст О'Коннела, бачиш білого коня.

- Цим разом я бачу білого вершника, - сказав Габріель.

- Де? - запитав містер Бартелл Д'Арсі.

Габріель показав на статую, покриту клаптями снігу. Тоді по-дружньому вклонився пам'ятникові й помахав йому рукою.

- Добраніч, Дене, - сказав Габріель весело.

Коли кеб під'їхав до готелю, Габріель зіскочив на землю і, незважаючи на протести містера Бартелла Д'Арсі, розплатився з візником. Він дав чоловікові на шилінг більше, ніж належалось. Візник відсалютував йому і сказав:

- Щасти вам у новому році, сер.

- Навзаєм, - мовив Габріель сердечно.

Висідаючи з кеба і потім, стоячи на бордюрі й кажучи супутникам "добраніч," вона спиралася йому на руку. Вона спиралась на його руку легко-легко, так само, як і тоді, коли танцювала з ним кілька годин тому. Тоді він був гордий і щасливий: щасливий, що вона належить йому, гордий за її грацію та жіночну поставу. Але тепер, коли він розпалив у собі стільки спогадів, перший же дотик її тіла - такого музикального, дивного, напахченого - збудив у ньому гострий приступ жаги. Під покривалом тиші він міцно притис її руку до свого боку. Коли вони стояли при дверях готелю, він відчував, що вони втекли від їхнього щоденного життя й обов'язків, утекли від дому й друзів, утекли разом, з шаленими й сяючими серцями, до нової пригоди.

У вестибюлі готелю в великому кріслі з балдахіном куняв старий доглядач. Він засвітив у конторі свічку й пішов поперед ними до сходів. Вони обоє мовчки йшли за ним, їх ноги глухо ступали по застелених грубим килимом сходах. Вона спиналася на сходи слідом за доглядачем, нахиливши голову, її тендітні плечі згорбилися, наче під тягарем, спідниця туго облягала її тіло. Він міг ухопити її за бедра й затримати її, бо його руки аж тремтіли від бажання заволодіти нею, і він затис кулаки й уп'явся нігтями в долоні, щоб стримати несамовиті поривання свого тіла. Доглядач зупинився на сходинці, щоб вирівнялось полум'я свічки, яке весь час норовило погаснути. Вони теж зупинилися на кілька кроків позад нього. В тиші Габріель міг чути, як падає на піднос розтоплений віск і як калатає в грудях його власне серце.

Доглядач провів їх коридором і відчинив двері номеру. Тоді поставив миготливу свічку на журнальний столик і запитав, о котрій збудити їх уранці.

- О восьмій, - сказав Габріель.

Доглядач показав на вмикач електричної лампи й почав бурмотіти якісь вибачення, але Габріель урвав:

- Нам не треба світла. Вистачить і того, що з вулиці. І, до речі, - додав він, указуючи на св., - можете забрати цей предмет інтер'єру. Будьте такі люб'язні.

Доглядач знову взяв свою свічку, але поволі, бо був здивований такою

новаторською ідеєю. Тоді промимрив добраніч і вийшов. Габріель замкнув двері.

Примарне світло вуличного ліхтаря довгим променем перетинало кімнату від вікна до дверей. Габріель якийсь час дивився у вікно на вулицю, щоб його емоції трохи вгамувалися. Тоді обернувся і сперся на комод, спиною до світла. Вона вже зняла капелюшок та плащ і тепер стояла перед великим висячим дзеркалом, розпинаючи пояс. Габріель постояв кілька секунд, задивившись на неї, а тоді мовив:

- Грето!

Вона поволі відвернулася від дзеркала і, перетнувши смугу світла, підійшла до нього. Її лице виглядало таким серйозним і втомленим, що задумані слова так і не зірвалися з Габріелевих уст. Ні, ще не час.

- Ти виглядаєш утомлена, - сказав він.

- Змучилася трошки, - відказала вона.

- Ти не хвора, не слаба? - запитав він.

- Ні, просто втомлена.

Вона пішла до вікна і стала там, дивлячись на вулицю. Габріель почекав іще хвилинку, а тоді, боячися, що соромливість геть його обеззладнить, сказав раптово:

- До речі, Грето!

- Що?

- Знаєш, цей Фредді Меллінс...

- Ну?

- Хоч там що, а він, сердега, таки порядний хлопець, - сказав Габріель робленим голосом. Він повернув мені того соверена, що я був йому позичив. Я вже й не сподівався, їй-богу. Шкода тільки, що він водиться з цим Бравном, бо, кажу ж, з натури своєї Фредді непоганий хлопець.

Він аж тремтів од досади. Чому вона така заглиблена в себе? Він не знав, як почати. Може її теж щось муляє на серці? Якби-то вона сама, з власної волі обернулася чи підійшла до нього! Узяти її такою - це було б насильство. Ні, спершу він мусить побачити пристрасть у її очах. Він прагнув опанувати її відчуженість.

- Коли ти був позичив йому того фунта? - запитала вона після павзи.

Габріель ледве стримався, щоб не вилаяти на чім світ стоїть п'янюгу Меллінса і його клятий фунт. Він хотів крикнути до неї з глибин душі, з силою притягти її до себе й заволодіти нею. Але він сказав:

- А, ще минулого Різдва, коли він відкривав оту крамничку з різдвяними листівками на Генрі-стріт.

Його пойняла така буря гніву й жаги, що він і не почув, як вона відійшла від вікна. Якусь мить вона стояла перед ним, дивлячись на нього дивним поглядом. Тоді раптом встала навшпиньки і, м'яко поклавши руки йому на плечі, поцілувала його.

- Ти такий добрий, Габріелю, - сказала вона.

Габріель, що весь тремтів од задоволення після її раптового поцілунку та її незвичайних слів, поклав руки на її волосся й почав гладити його, ледь торкаючи пальцями. Недавно вимите, воно було тонке й блискуче. Його серце переповнилося

щастям. Вона прийшла до нього сама, якраз тоді, коли він цього так бажав. Мабуть, її думки йшли тою самою стежкою, що й його. Може, вона відчула порив його жаги і стала податливішою. Тепер, коли вона піддалася йому зовсім легко, він сам дивувався, що був такий нерішучий.

Він стояв, обнявши руками її голову. Тоді, кладучи руку їй на стан і пригортаючи її до себе, він запитав лагідно:

- Грето, люба, про що ти думаєш?

Вона не відповіла й не дала себе пригорнути. Він знову запитав її з ніжністю:

- Скажи мені, в чому річ, Грето. Здається, я здогадуюся, що в тебе на серці. Чи я помиляюся?

Вона зразу не відповідала, а тоді розплакалась і мовила крізь сльози:

- Я думаю про ту пісню, "Дівчина з Аугріма"

Вона випручалася від нього, побігла до ліжка і, закинувши руки на бильця, заховала лице. Габріель на мить застиг від здивування, а тоді подався за нею. Проходячи повз дзеркало, він побачив своє відображення на повний зріст: широкий випуклий пластрон сорочки, лице, вираз якого завжди дивував його, коли він бачив його в дзеркалі, блискотливі окуляри в золоченій оправі. Він зупинився за кілька кроків од неї й запитав:

- А що такого в тій пісні? Чому ти через ню плачеш?

Вона підняла голову з рук і наче дитина витерла очі кулачком. Габріель повторив, і його слова пролунали навіть лагідніше, ніж він хотів:

- Чому, Грето?

- Я думаю про одну людину, що колись давно співала цю пісню.

- І хто ж це був? - запитав Габріель з усмішкою.

- Я познайомилася з ним у Гелвеї, коли жила там у моєї бабці, - сказала вона.

Усмішка сповзла з Габріелевого обличчя. Глухий гнів почав закипати десь у далеких закутах його свідомости, і тихий вогонь жаги почав злостиво розгорятися в його жилах.

- Що, якесь кохання твоєї молодости? - запитав він іронічно.

- Один хлопець, що я з ним приятелювала, - сказала вона. - Його звали Майкл Ф'юрі. Він часто співав цю пісню. Він був дуже хоровитий.

Габріель мовчав. Він не хотів, щоб вона подумала, ніби його цікавить отой хоровитий хлопець.

- Він і досі стоїть мені перед очима як живий, - сказала вона за хвилю. - Його очі: такі великі, темні очі! А вираз, який вираз очей був у нього!

- О, то ти була в нього закохана, - сказав Габріель.

- Ми ходили з ним разом гуляти, коли я жила в Гелвеї, - сказала вона.

У Габріеля в голові сяйнула думка.

- То може тому ти так хотіла поїхати в Гелвей разом із тою Іворс? - сказав він холодно.

Вона подивилася на нього й запитала здивовано:

- Чого б це?

Від її погляду Габріелеві стало ніяково. Він здвигнув плечима і сказав:

- Звідки я знаю. Може для того, щоб побачитися з ним.

Вона відвела від нього погляд і мовчки перевела очі вздовж променю світла до вікна.

- Він помер, - нарешті сказала вона. - Помер, коли йому було тільки сімнадцять років. Хіба не страшно померти такому молодому?

- А хто він був? - запитав Габріель усе ще з іронією.

- Він працював на газовому заводі, - сказала вона.

Габріель почувся принижений: тим, що його іронія виявилась недоречною, та й узагалі тим, що вона воскресила в пам'яті цю постать, хлопця з газового заводу. Поки його переповнювали спогади про таємниці їхнього спільного життя, поки він був сповнений радості, ніжності й бажання, вона подумки порівнювала його з іншим. Йому стало до болю соромно за себе самого. Він побачив себе ніби збоку: сміховинна постать, хлопчик на побігеньках у своїх тіток, нервовий, сповнений благими намірами і перечулений дивак, що ораторствує перед неотесами й ідеалізує власні блазенські бажання, жалюгідний дурник, якого він ото бачив у дзеркалі. Він інстинктивно відвернувся від світла, щоб вона не помітила краски сорому, яка залила йому лице.

Він старався витримати тон холодного допиту, та коли заговорив, його голос звучав несміливо й безвиразно.

- То я так розумію, ти була закохана в цього Майкла Ф'юрі? Так, Грето? - сказав він.

- Мені було дуже добре з ним разом, - сказала вона.

Її голос був сумний і трохи захриплий. Габріель, відчуваючи, що розмова не піде в тому річищі, яке він намітив, погладив її руку і спитав теж сумно:

- А чого він помер такий молодий? Напевно, вибух газу?

- Думаю, він помер заради мене, - сказала вона.

Невиразний жах охопив Габріеля від цієї відповіді, так ніби тої миті, коли він був за крок од свого тріумфу, якась невловима і мстива істота ополчилася на нього, зібравши проти нього сили в своєму химерному світі. Та він зусиллям розуму відігнав од себе ману й не переставав пестити її долоню. Він більше не розпитував її, бо відчував: вона все розкаже сама. Її рука була тепла й волога; жінка не реагувала на його дотик, але він і далі гладив її руку так само, як був гладив першого листа, що одержав од неї того весняного ранку.

- То було взимку, - сказала вона, - на початку зими, коли я вже мала їхати від моєї бабці сюди, в монастир. А він тоді лежав хворий у себе в кімнаті в Гелвеї, і йому не дозволяли виходити; про його хворобу вже написали його батькам ув Оутерарді. Казали, що в нього були сухоти чи щось таке. Не знаю точно.

На цих словах вона спинилася й зітхнула.

- Сердешний, - сказала вона. - Упадав коло мене всією душею. Він був такий милий хлопець. Ми разом ходили гуляти, знаєш, Габріелю, як то гуляють на селі. Він хотів учитися співу, але не міг через погане здоров'я. А мав такий гарний голос, бідолашний

Майкл Ф'юрі.

- І що далі? - запитав Габріель.

- А далі, коли я вже мала від'їжджати в монастир, йому стало гірше. Мене б не пустили його провідати, тож я написала йому листа. Написала, що їду в Дублін і повернусь аж літом, і що сподіваюсь, він до того часу вже одужає.

Вона спинилася на хвилинку, щоб опанувати свій голос, а тоді повела далі:

- І от, у ніч перед від'їздом, коли я була в домі моєї бабці на Чернечному острові і саме пакувала речі, я почула, як у шибку кинули камінчик. Вікно було таке мокре, що я нічого не могла розгледіти, тож я збігла вниз, у чому була, і вислизнула через задні двері в сад. І там у кінці саду стояв він, бідолашний хлопець, і весь аж трясся від холоду.

- Ти не сказала йому йти додому? - запитав Габріель.

- Я благала його, щоб негайно йшов додому, я сказала, що він перемокне й застудиться насмерть. Але він одказав, що не хоче жити. Як зараз бачу його очі! Він стояв там, де кінчалася стіна, під деревом.

- Він так і не пішов додому? - запитав Габріель.

- Пішов. А потім, усього за тиждень, коли я вже була в монастирі, він помер, і його поховали в Оутерарді, що звідти родом його батьки. О, як я плакала, коли дізналася, що він помер!

Вона замовкла, давлячись слізьми, і, не в силах стримати почуттів, кинулася долілиць на ліжку й заридала в одіяло. Габріель іще мить, вагаючись, не відпускав її руки. Тоді, соромлячись втручатися в її печаль, обережно випустив жінчину руку й тихо відійшов до вікна.

Вона скоро заснула.

Опершись на лікоть, Габріель без гіркоти й образи дивився на її розтріпане волосся та піввідкритий рот, дослухався до її грудного дихання. Отже, в її житті була ця романтична історія: хтось оддав життя заради неї. Його вже не боліла думка про те, яку незначну роль зіграв у її житті він, її чоловік. Вона спала, а він дивився на ню так, ніби вони ніколи не жили разом як чоловік і жінка. Його допитливі очі надовго застигали то на її обличчі, то на її волоссі. Він думав про те, як вона виглядала тоді, в розквіті своєї першої дівочої краси, і дивний приязний жаль до неї пройняв його душу. Він не хотів зізнатися навіть собі самому, що її лице вже не красиве, але він знав напевно, що це вже не те лице, ради якого Майкл Ф'юрі кинув виклик смерті.

Може, вона розповіла йому не все. Він перевів погляд на крісло, що там вона поскидала деякі свої речі. Шнурочок від нижньої спідниці звисав на підлогу. Один чобіток стояв прямо, тільки халява загнулася донизу, а інший лежав на боці. Габріель подивувався тим бурхливим почуттям, що були накопились на нього годину тому. Що його так розхвилювало? Вечеря у тіток, власна безглузда промова, вино й танці, веселощі під час прощання в вестибюлі, приємна прохідка вздовж річки по снігу? Бідна тітка Джулія. Вона теж скоро стане тінню, такою самою, як Патрік Моркан із своїм конем. Він був помітив виснажений вираз на її обличчі, коли вона співала "У весільному

платті". Хтозна, може невдовзі він сидітиме у тій самій вітальні, вбраний у все чорне, з шовковим капелюхом на колінах. Вікна будуть зашторені, а тітка Кейт сидітиме коло нього, плачучи й ссякаючись у носовичок, і розповідатиме, як померла Джулія. Він шукатиме якісь слова, щоб її розрадити, але всі слова будуть недоладні й марні. Так, так, це станеться дуже скоро.

Він замерз у плечі: в кімнаті було прохолодно. Він обережно простягнувся попід простирадлами, поряд із дружиною. Один за одним усі вони стають тінями. Краще мужньо пересягнути поріг життя, палаючи вогнем якоїсь пристрасти, ніж тихо й поволі згасати з віком. Він думав про те, як вона, що лежить поруч нього, стільки років берегла в серці образ очей того хлопця, що кохав її, запам'ятавши їх вираз у ту мить, як він сказав їй, що не хоче жити.

Сльози шляхетного зворушення закипали йому на очах. Сам він ніколи ще не почував чогось такого, не було ще жінки, яка б викликала в ньому таке почуття, але він знав, що таке почуття – це, либонь, і є кохання. Сльози заливали йому очі, і в темряві йому здалося, ніби він бачить постать юнака під мокрим від дощу деревом. Поряд були й інші постаті. Його душа наблизилась до сфер, де пробувають міріади мертвих. Він відчував, хоч і не міг збагнути їх непевне миготливе буття. Його власне "я" розчинялося в їх сірому недотикальному світі. Матеріальний світ, який ці мертві свого часу будували і в якому жили, танув і щезав.

Почувши легке постукування в шибку, від повернув голову до вікна. Знову падав сніг. Сонними очима він дивися на сніжинки, сріблясті й темні, що косо летіли вниз у світлі ліхтарів. Настав час і йому рушати в свою подорож на захід. Авжеж, газети мали рацію: сніг падає по всій Ірландії. Він падає над кожним акром великої центральної рівнини й над лисими пагорбами, він м'яко лягає на Алленські болота і – далеко на заході – тихо поринає в бурхливі води Шеннона. Сніг падає над самотнім церковним цвинтарем на пагорбі, де похований Майкл Ф'юрі. Сніг густо намело на похилені хрести й надгробки, на шпичасті ворота, на висохлі будяки. Габрієлева душа поволі омлівала, коли він дослухався, як сніжинки, кружляючи, несуться через усесвіт і тихо падають, наче вирок неминучої долі, на всіх живих і мертвих.